

MATERIÁLIE

KOTÁZCE AUTORSTVÍ KOSTELŮ SV. ŠTĚPÁNA A SV. JINDŘICHA NA NOVÉM MĚSTĚ PRAŽSKÉM

JAKUB VÍTOVSKÝ

V písemných pramenech z českých zemí lucemburské doby se zachovalo jen velmi málo dokladů umožňujících spojit zachovaná architektonická díla s konkrétními tvůrčími osobnostmi. Přesto však lze ještě dnes rozšířit pramennou základnu o některé dokumenty toho druhu. Jedním z nich je dosud nepovšimnutá smlouva týkající se druhého stavitele kostela sv. Štěpána na Novém Městě pražském mistra Jiřího. Sama dostavba sv. Štěpána sice svými kvalitami nevyniká nad běžnou úroveň městské chrámové architektury v předhusitských Čechách, dílo jejího původce bylo však asi mnohem rozsáhlejší. Zdá se, že Jiří řídil i stavby jiných pražských chrámů a bezpečně víme, že se souběžně věnoval i výstavbě honosných městských domů. Jako stavitel a živnostník patrně navázal na činnost svého otce mistra Hanuše. Nově publikovaný pramen v každém případě pomáhá doplnit informace o budovatelích gotické Prahy a jejich společenském postavení.

Z hlediska chronologie shora zmíněného dokumentu nejde o prvotní stavební smlouvu kostela, ale o dodatek ke starší smlouvě nebo smlouvám, které se nezachovaly. Důvod, proč byl dodatek sjednán, se neuvádí. Nelze však vyloučit, že uzavření dodatku souviselo se změnou stavitele a původního projektu, který byl realizován postupně, podle finančních možností správce kostelního jmění. Text dodatku dochovaný v knize trhových a dlužních zápisů Nového Města zní:

Item Marzico Nekazanecz, Wenczeslaus Oswitlo, Jurzico braseator ac Michael braseator, vitrici ecclesie s. Steffani fatetur se teneri Georgio lapicide, Hanuschii filio in Porzicz, pro labore ecclesie s. Steffani ultimas pecunias X sex. gr., pro quibus ipse Georgius tenetur laborare mediam partem ecclesie s. Steffani usque ad tectos at testitudines eiusdem ecclesie ad finem, ad quem quidem laborem omnem necessitatem sine omnem defectum, sine aqua, tenetur ministrare vitrici antedicti. Quod si non fecerunt, extunc quod Georgius ex eo dampno comportaret, non ipsius Georgii, sed potius ipsorum dampnum fieri aportebit, adicientes hoc. Ipse Georgius promisit et promittit sub omnibus bonis suis mobilis et immobilis ducendi opus et laborem eiusdem ecclesie usque ad finem totaliter laborare. In quo quidem labore eidem

Georgio vitrici antedicti quadraginta duos sex. gr. persolvere et dedere ultimas etiam pecunias X sex. gr. eidem Georgio in fine laboris eiusdem ecclesie debent persolvere contradictione qualibus non obstante, cum omnibus bonis eorum mobilis et immobilis, pecuniam inparata. Actum feria III^{ta} in die s. Stanislai, in pleno consilio iuratorum presentibus Mixico de Cadana, Frano Donati. Anno octuagessimo primo. Idem volunt ultimas decem sex. gr. persolvere eidem Georgio supradicti vitrici ecclesie s. Steffani in toto¹⁾.

Z dochovaného textu tedy plyne, že 8. května 1381 se správci kostelního jmění Mařík Nekázanec, Václav Osvětlo, sladovník Jiří a sladovník Michael zavázali zaplatit mistru Jiřímu, kameníkovi, Hanušovu synu na Poříčí, kromě jakýchsi 42 kop grošů ještě posledních deset kop, a to když úplně dokončí celý kostel a zejména jeho střední část po klenby a střechy. Střední částí kostela se jistě rozumí rozestavěné trojlodí. Pokud jde o datování, je nový pramen v souladu s již dříve známými zprávami o postupu stavby založené kolem r. 1350 a dokončené kolem r. 1400²⁾. Protože ale kostel, jak známo, vykazuje dvě slohově rozdílné stavební etapy³⁾, z nichž Jiří řídil teprve druhou, závěrečnou, nelze předpokládat, že byl verkmistrem kostela od samého počátku. Měl ještě jednoho, dnes neznámého předchůdce. Zde je třeba připomenout, že tento první stavitel kostela sv. Štěpána bývá většinou ztotožňován také s autorem projektu novoměstského kostela sv. Jindřicha⁴⁾. Již vícekrát bylo poukázáno na shodu původního řešení obou kostelů, které svým způsobem předjímalo další vývoj české architektury konce 14. století⁵⁾. Tyto farní chrámy byly důležitými body v urbanistickém prostoru Nového Města pražského, oba byly založeny současně s městskou zástavbou a budovány na náklad měšťanů, takže hypotéza, že byly navrženy jedním a týmž mistrem, zaměstnaným snad i při urbanizaci a výstavbě města, se nezdá být bezdůvodná.

Vraťme se však zpět ke staviteli Jiřímu. Z pramenů vyplývá, že byl synem staršího novoměstského stavitele Hanuše a jeho ženy Ossany. Mistr Hanuš, ač je v pramenech označován jako zedník, zaujímal na Novém Městě významné postavení, o němž svědčí to, že jako jediný z tehdejších stavitelů byl dosazen králem nebo podkomořím do novoměstského zastupitelstva, v němž zasedal v r. 1360 a 1368⁶⁾. Sídlił mezi soukeníky na Poříčí, kde v r. 1379 vlastnil dům při čp. 1232-1239 na břehu řeky u kostela sv. Klimenta⁷⁾. Někdy po r. 1380, asi v důsledku moru r. 1381, zemřel. Již v roce 1382 se o Hanušovi hovoří v minulém čase⁸⁾. Hanušovi dětmi byli Markéta a kameník Jiří zvaný též podomácku Jiřík. Spolehlivé zprávy o Jiřím začínají tepr-

ve od počátku osmdesátých let⁹⁾. V r. 1380 se s Jiřím majetkoprávně vyrovnala sestra Markéta¹⁰⁾ a v r. 1382 i ovdovělá matka a tchýně¹¹⁾. Mezi tím, v r. 1381, Jiří uzavřel shora citovaný dodatek smlouvy na dostavbu kostela sv. Štěpána. Protože k uzavření dodatku došlo právě v době Hanušova úmrtí, lze připustit, že předchozím stavitelem kostela sv. Štěpána byl přímo Jiřího otec Hanuš a Jiří dostavbu kostela převzal po jeho smrti, spolu s živností. Bylo by to zcela normálním důsledkem dědických práv a zvyklostí. Také otcův dům u čp. 1232-1239 na Poříčí Jiří převzal v r. 1381. Od roku 1382 je uváděn jako jeho majitel a v r. 1392 jej prodal¹²⁾. Je-li tedy náš předpoklad správný, lze novoměstskému staviteli a radnímu Hanušovi hypoteticky připsat založení kostelů sv. Jindřicha a sv. Štěpána a možná i jistou účast na urbanistickém projektu Nového Města pražského s tím, že mistr Jiří v otcově činnosti pokračoval.

V osmdesátých letech přišel Jiří do styku s řadou více či méně zajímavých osobností. V r. 1382 mu Mikuláš Mendl odpustil dluh 22 kop grošů¹³⁾, o rok později Jiří ručil při prodeji domu kameníka Ulricha¹⁴⁾, v r. 1387 se soudil s Markvardem, asi rovněž stavitelem kostelů¹⁵⁾, průběžně zapisoval věřitelům menší částky apod.¹⁶⁾ O tom, že tehdy nepracoval jen u sv. Štěpána, ale i na jiných stavbách, svědčí smlouva s významným příslušníkem panstva a nejvyšším komořím Bočkem z Kunštátu, jemuž se Jiří 25. září 1385 zavázal vystavět dům či spíše městský palác za 120 kop. Bočkovy kontakty s mistrem Jiřím jsou doloženy celkem třikrát, přičemž ještě v r. 1392 Jiří zapsal panu Bočkovi dluh 30 kop¹⁷⁾. Zdá se, že jak dluh Bočkovi, tak prodej domu po otci téhož roku souvisel s finančními potížemi, do nichž se Jiří postupně dostal.

Teprve v r. 1398 si Jiří koupil se ženou Kristinou nový dům čp. 466d u novoměstského kostela sv. Jana na Bojišti a v r. 1401 jej prodal¹⁸⁾. Později se přestěhoval na Malou Stranu, kde žil na hřbitově u kostela P. Marie pod Řetězem, zatímco v letech 1406-1408 koupil a prodal hradební dům čp. 411 s vinicí u kostela sv. Vavřínce na Petříně¹⁹⁾. Na sklonku života v r. 1412 si koupil přímo na místě, kde žil v mládí, dům čp. 1232 na Poříčí, který držel ještě r. 1416²⁰⁾. Toho roku Jiří stačil ještě vstoupit do podnikatelského spolku s vdovou po dávno zemřelém kameníkovi Tirmanovi, jejíž dílna zhotovovala především náhrobníky, a sjednal s ní společné využití blíže neurčeného kamenolomu. Ten podle zmínky o platu křížovníckému špitálu lze lokalizovat do starých lomů na Letné²¹⁾. V r. 1419 již Jiří nebyl na živu²²⁾. Jeho smrt na prahu husitské revoluce zřejmě přerušila nejméně šest desetiletí trvající činnost této pražské kamenické rodiny, která je mimochodem zajímavá i tím, že byla zjevně domácího českého původu. Nelze vyloučit, že podrobnou analýzou problému bude možné dojít ještě k dalším novým poznatkům.

POZNÁMKY:

- 1) AHMP, rkp. 2069, fol. 173 b.
- 2) Většinu zpráv již shrnul J. Neuwirth, *Geschichte der bildenen Kunst in Böhmen I*, Praha 1893, s. 515-516.
- 3) K rozlišení dvou stavebních etap srov. zejména J. Plachá-Gollová, *Kostel sv. Štěpána...*, Praha 1940, a D. Libal, *Pražské gotické kostely*, Praha 1946, s. 92-95.
- 4) Projektanty obou kostelů ztotožnil poprvé J. Neuwirth v díle citovaném v pozn. 2, s. 515, nověji D. Libal, l.c., s. 95 a jini.
- 5) K tomu srov. zejména V. Mencl, *Česká architektura doby Lucemburské*, Praha 1948, s. 67-72.
- 6) V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy V*, Praha 1881, s. 77, k r. 1360: A. Schubert, *Urkunden-Regesten...*, Innsbruck 1901, s. 39, k r. 1368: „*Hanussius murator...*“.
- 7) V. V. Tomek, *Základy starého místopisu Pražského II*, Praha 1870, s. 251, za čp. 1232, k r. 1379: „*Hanussii muratoris...*“.
- 8) AHMP, rkp. 2070, fol. 118 a, k r. 1382: „...*Jurziko olim filius Hanussoni muratoris...*“.
- 9) Jakýsi kameník *Jurzík* se objevuje v r. 1374 a 1376 několik týdnů jako řadová pracovní síla ve svatovítské huti. Viz J. Neuwirth, *Die Wochenrechnungen ...*, Praha 1890, s. 139-141, 143, 257-258.
- 10) AHMP, rkp. 2070, fol. 153 b, k r. 1380: „...*Maretha filia Hanussi muratoris dimissu Georgium fratrem eius liberum et solutum de Parte eius...*“.
- 11) AHMP, rkp. 2070, fol. 118a, k r. 1382: „...*Jurziko olim filius Hanussoni muratoris est liber factus et solutus matre sue Ossane et etiam socra sua...*“ „*Ossana uxor Hanussii murator*“ je zmíněna již v r. 1377, ibid., fol. 184a.
- 12) V. V. Tomek, *Základy...II*, l. c., s. 251, za čp. 1232, k r. 1382: „...*Georgii lapicide...*“; k r. 1392: „...*Ertl Niclas emit erga Girziconem lapicidam...*“.
- 13) AHMP, rkp. 2069, fol. 195a. Dlužník je i zde zván „*Georgius lapicida Hanussii murator filius*“.
- 14) AHMP, rkp. 2069, fol. 98a, pod jménem „*Georgius lapicida*“.
- 15) AHMP, rkp. 2070, fol. 82a, pod jménem „*Girziko lapicida*“.
- 16) AHMP, rkp. 2070, fol. 290b; rkp. 2072, fol. 12b, 212a, 243a.
- 17) AHMP, rkp. 2069, fol. 184a, k r. 1385: „...*Girzik lapicida promittit et obligat se cum domo, rebus mobiliis et immobiliis vel ubi haberi poterit, domino Boczkoni de Podjebrad domum de novo edificare pro CXX sex. gr. tam diu donec ad finem perfecerit. Actum feria III^a Symonis et Jude apostolorum...*“ Ed. J. Neuwirth v díle cit. v pozn. 2, s. 273. Smlouva se snad týká přestavby Bočkova staroměstského dvorce čp. 222. K pozdějším kontaktům Jiřího s Bočkem viz AHMP, rkp. 2072, fol. 7b, 90b. První z těchto dvou zpráv je důležitá tím, že potvrzuje nejen identitu kameníka Jiřího, ale i magisterium jeho otce Hanuše. Jiří je v ní totiž zván „*Georgius lapicida filius magistri Hanussii muratoris*“.
- 18) V. V. Tomek, *Základy...II*, l. c., s. 159-160, čp. 466d, k roku 1398: „...*Georgius lapicida emit...*“; k r. 1401: „...*Georgius institor...emit erga Georium lapicidam...*“.
- 19) V. V. Tomek, *Základy starého místopisu Pražského III*, Praha 1872, s. 87, čp. 411, k r. 1406: „...*Jurziko lapicida residens in cimiterio monasterii s. Mariae in pede pontis emit vineam cum domo...*“; k r. 1408: „...*d. Wilhelmus...emit ...erga Jurziconem lapicidam residente in cimiterio b. Mariae...*“.
- 20) V. V. Tomek, *Základy...II*, l. c., s. 251, čp. 1232, k r. 1412: „...*Gyra lathomus emit...*“; k r. 1416: „...*Gyrae lapicide...*“.
- 21) Vedlejší povolání lamače kamene je u stavitele kostela sv. Štěpána bezpečně doloženo již zmínkou z r. 1388 týkající se úroku z domu po otci, v níž je zván „*Jurzík lathomus circa s. Clemntem in Porzicz...*“ Viz AHMP, rkp. 2072, fol. 212a.
- 22) Obsáhlý text smlouvy, kterou uzavřeli „*Jurziko lapicida*“ a „*Mart-ha relicta olim Tirmanii lapicide*“, otiskl J. Neuwirth, cit. v pozn. 2, s. 605-606. Kameník a zedník Tirman je v Praze doložen v l. 1363-1385, Marta v l. 1392-1417. Tirman i Marta „*venditrix marmorum*“ dodávali podle zpráv náhrobníky. Poslední z nich např. náhrobek Vavřínce z Velhartic z r. 1417 (AHMP, rkp. 2099, fol. 63a) a náhrobek zastavený téhož roku Liphardovi (AHMP, rkp. 998, fol. 169a) spadají do doby Martiny spolupráce s Jiřím. Po-

drobný výčet zpráv o Tirmanově huti a v ní vzniklých funerálních však přesahuje rámec naší stati o stavitelích Hanušovi a Jiřím.
22) V. V. Tomek, *Základy starého místopisu Pražského I*, Praha 1866, s. 142, k r. 1417: „...Anna lekarzova, prívigná Girziconis lapicidae ...“; k r. 1419: „... erga Annam olim Girziconis lapicidae filiam...“.

ZUSAMMENFASSUNG

Der neu publizierte Vertragstext betreffend des zweiten Baumeisters der Kirche des heiligen Stephans und des heiligen Heinrichs in der Prager Neustadt hilft Informationen über die Erbauer des gotischen Prags zu ergänzen.

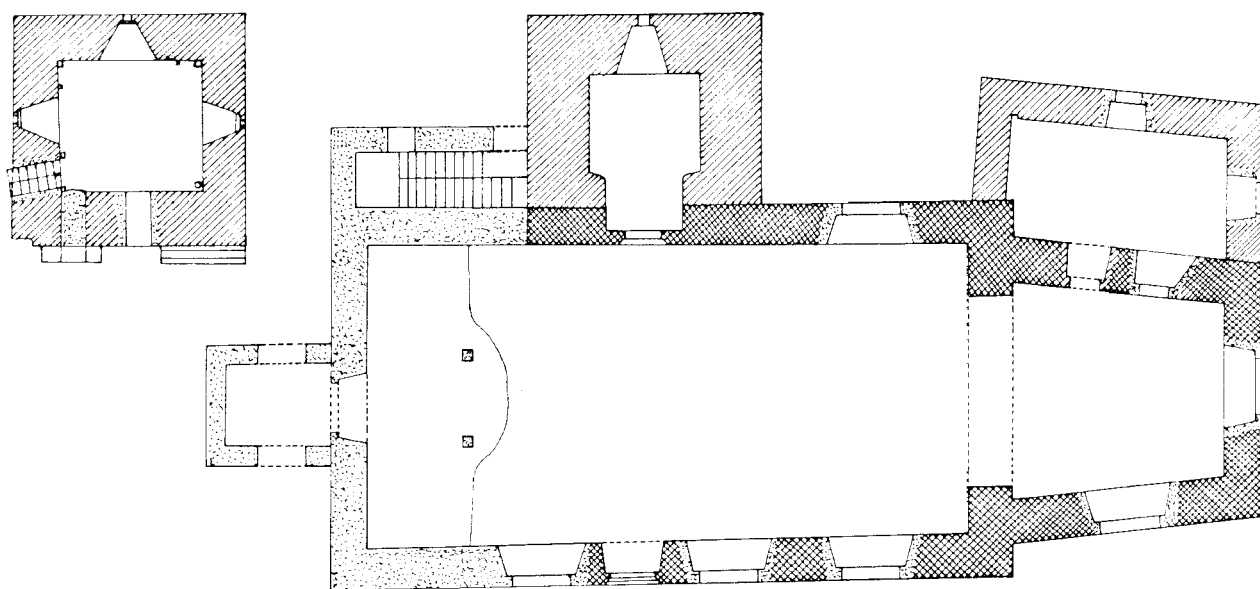
KE STAVEBNÍM DĚJINÁM KOSTELA SV. ONDŘEJE V RADOBYTČÍCH, OKR. PÍSEK

JIRÍ VARHANÍK

Ve vsi Radobyčích, ležící v nevelké vzdálenosti jižně od větších a významnějších Mírotic s románským kostelem sv. Jiljí s věžní tribunou u nás neobvyklého typu¹⁾, náležejícím okruhu milevské huti, sídlívali zvikovští manové²⁾. Kostel sv. Ondřeje v nevýrazné poloze, obehnaný vysokou hřbitovní zdí, má dnes barokní zevnějšek pocházející z let 1730-1731³⁾. V novější literatuře byl vysloven předpoklad, že kostel byl původně patrně opevněn⁴⁾. Při porizování nových vnějších omí-

tek v 80. letech tohoto století však stopy stavebního vývoje nebyly dokumentovány, takže závěry z povrchového průzkumu provedeného až po opravě je třeba, zejména pro nejstarší stavební fázi, považovat do jisté míry za podmíněné. Orientovaná budova kostela sestává z přibližně obdélné lodi, k níž na severní straně přiléhá mohutná hranolová věž. V jihozápadním koutě mezi věží a lodí je připojen schodišťový přístavek, západní průčelí lodi s volutovým štítem je představena menší předsíň. Na východní straně lodi přiléhá presbytář lichoběžníkového půdorysu se stejně dlouhou sakristií po jeho severním bloku. Hrotitý portál v jižní zdi lodi byl považován za raně gotický z 3. čtvrtiny 13. století⁵⁾, ovšem jeho dokumentace publikovaná v *Soupisu*⁶⁾ nejenže neodpovídá zcela přesně skutečnosti, ale především nepostihuje profilaci kamenného ostění, neboť to je překryto silnou vrstvou štuky z doby pozoruhodné barokní úpravy portálu. Proto se nelze opřít o viditelný tvar profilace jako o bezpečnou datovací pomůcku: podle nevelké části vnějšího pruhu ostění, patrně pod poškozenou partií omítky, se zdá, že měl vejcovitý profil, a prozatím lze tedy s uvedeným chronologickým zařazením portálu souhlasit, byť s určitou výhradou. Ke stáří plochostropého presbytáře a přilehlé sakristie se rovněž nelze bezpečně vyjádřit, i když je pravděpodobné, že presbytář je středověkého původu, nejspíše současný s navazujícími úseky zdiva lodi s jižním portálem.

Blíže stavební historii kostela osvětluje situace ve věži a jejím bezprostředním okolí. Mezi jihozápadním nárožím věže a západní částí severní zdi lodi probíhá velká vertikální trhлина, sledovatelná jak z interiéru lodi, tak ze schodišťového přístavku mezi věží a lodí. Tato porucha je bezpochyby důsledkem dilatace dvou různě starých částí stavby. Původní gotický kostelík byl

Obr. 1: Půdorys kostela podle zaměření v *Soupisu* a půdorys 2. patra věže. Mřížkovane ranne gotické, šrafovane pozdne gotické a tečkovanne barokni zdivo.

0 10m